

Artiklen er en del af en føljeton fra Den Danske Dyrlægeforenings Dyrevelfærdsovervågningsudvalg (DVO-udvalg). Artiklerne sætter fokus på dyreværnsmæssige aspekter for de enkelte dyrearter. På foreningens hjemmeside ([www.ddd.dk](http://www.ddd.dk)) kan emnerne være fyldigere belyst.

# Dyrevelfærd på svineslagterier

Lovgivningen for behandling af dyr på slagterier er i mange tilfælde mangelfuld og forældet

[ Pauline Gauhl ]

## Ankomst og inddrivning

Ved ankomst til slagteriet bliver grisene drevet ud af transportvognen på en såkaldt læsserampe. Denne rampe kan være mere eller mindre stejl, ligesom den kan være våd og glat. De forreste dyr stopper oftest op, når de skal forcere denne ukendte forhindring med »propdannelse« til følge. Da aflæsning skal foregå hurtigt, vil man som regel opleve, at chaufføren med slag og råb forsøger at drive de bagerste grise frem og igennem »proppen«.

Skånsom inddrivning af små flokke.



## Problemer

1. Mange grise falder/snubler/glider på vej op ad rampen med risiko for skader på lemmerne til følge.
2. Når de forreste grise stopper op, bliver de bagerste dyr nemt ofre for temmelig hårdhændet behandling, uden mulighed for at bevæge sig fremad.

## Lovkrav/Løsningsforslag

1. Det er slagteriernes ansvar at have egnet udstyr til rådighed<sup>12</sup>. En skridsikker mekanisk rampe, hvis hældning kan reguleres, så den passer til den aktuelle transportvogn, må være et absolut krav til de lidt større slagterier. Denne rampe skal være skridsikker og med anordninger (sidevæge), der hindrer dyr i at falde ned<sup>3</sup>. Desuden skal rampen være tilstrækkelig oplyst<sup>4</sup> for at udnytte grisenes naturlige adfærd (søgen fra mørke mod lys).

2. Der bør kun inddrives små flokke, på maks. 15 slagtesvin ad gangen<sup>56</sup>. Chaufføren eller staldmanden, der driver grisene frem, bør kun bruge egnet udstyr (drivbræt, daskere), skovle og koste er **ikke** egnet udstyr. Slag og spark må ikke forekomme.<sup>7</sup>

## Levende syn

På de større slagterier bliver de fleste grise synet samtidig med aflæsning fra transportvognen, men det levende syn kan udmærket finde sted senere, hvis det af personalemæssige årsager er mere praktisk. Dette vil ofte være tilfældet på de små slagtehus, hvor der ikke er konstant tilstedeværelse af kontrolpersonale, eller på de større slagterier, hvor der tages dyr ind midt på eftermiddagen til slagting på et senere

aften- eller nathold. Dog skal dyrene synes inden for 24 timer efter ankomst og slagtes senest 24 timer efter det levende syn<sup>8</sup>. Således skal grisene omsynes, hvis de har været opstaldet på slagteriet i mere en 24 timer efter sidste syn. Dette vil ofte være tilfældet i forbindelse med weekend og helligdage. Derudover har dyrlægen til enhver tid ret til at kræve omsyn<sup>9</sup>.

Uanset hvornår synet foretages, skal det ske i tilstrækkeligt lys<sup>10</sup> og med dyrene i bevægelse. Slagteriet har pligt til at være behjælpelige med synet<sup>11</sup>, for eksempel ved at adskille de dyr, som dyrlægen måtte ønske at inspicere nærmere. Staldpersonalet, der håndterer dyrene, skal være særligt oplært hertil<sup>12</sup>.

#### Problemer

Store flokke af svin, der drives frem samtidigt, kan gøre det meget vanskeligt at opdage evt. syge eller halte dyr midt i flokken. Disse individer bliver ofte støttet og båret frem af de andre grise.

#### Løsning

Kun små grupper af maksimalt 15 individer bør drives frem ad gangen<sup>13 14</sup>. Dette vil ikke kun lette dyrlægens syn, men vil også stressere dyrene mindre og gøre det nemmere for staldpersonalet at skille enkelte dyr fra resten.

#### Opstaldning

Når dyrene er indlæst, skal de opstaldes, indtil de bliver ført til slagtning. Der er forskellige krav til stalsystemernes indretning og belægningsgrad afhængig af det tidsrum, grisene skal opholde sig der. Der skelnes først og fremmest imellem opstaldning med og uden overnatning. Disse behandles derfor særskilt.

##### 1. Opstaldning uden overnatning

Opstaldningsarealerne skal have skridsikre gulve, som ikke skader dyrene, samt have tilstrækkelig ventilation til at nedkøle dyrene i varmt og fugtigt vejr. Når der anvendes mekanisk ventilation, skal der forefindes et reservesystem i tilfælde af driftsforstyrrelser<sup>15</sup>.

For så vidt angår krav til opstaldning



Opstaldning i små grupper mindsker aggressiv adfærd og angst blandt dyrene.

af kortere varighed (uden overnatning) er der ikke klare regler angående arealkrav og størrelsen af grupper, der bør opstaldes sammen. Eneste krav er, at slagterierne skal være i besiddelse af et tilstrækkeligt antal folde, hvor dyrene kan anbringes på passende måde<sup>16</sup>. Herved bliver det den ansvarlige dyrlæges opgave at vurdere, hvad der er tilstrækkeligt.

Uanset varigheden af opholdet, skal dyrene hele tiden have adgang til frisk drikkevand<sup>17 18</sup>.

#### Problemer

1 Det er u hensigtsmæssigt at den enkelte dyrlæge skal vurdere, hvornår dyrene anses for at have plads nok. Dyrlæger er jo som bekendt forskellige.

2. Dyrenes adgang til vand kan være meget begrænset, hvis der i foldene ikke findes et tilstrækkeligt antal anordninger hertil. Måden hvorpå tildelingen af drikkevand sker, har også indflydelse på, hvor let adgang til vand

dyrene egentlig har. Nogle vandingsenheder kræver en vis tilvænnning, inden de kan anvendes fuldt ud. Sådanne modeller kan derfor ikke forsyne ligeså mange dyr, som andre anordninger kan.

#### Løsning/Lovgivning

1. Der bør lovgives med hensyn til arealkrav for opstaldning på slagteri. Mindstekrav må vel være, at alle dyr kan ligge behageligt ned samtidigt.

2. Landsudvalget for Svin har udarbejdet en generel vejledning til indretning af staldsystemer i landbruget. Her anbefales der 1 bideventil pr. 15 grise eller 1 drikkekop pr. 30 svin og altid mindst 2 stationer, så dyrene ikke er afhængig af en enkelt ventilens funktion. I mangel af bedre kan denne anbefaling bruges som vejledning på slagterierne.

##### 2. Opstaldning med overnatning

Først og fremmest bør det tilstræbes, at dyrene tilbringer så kort tid som



Hensigtsmæssig placering af fremdrivningsudstyr hindrer brug af uegnet udstyr såsom koste og skovle.

muligt på slagteriet, og at overnatning kun bør finde sted undtagelsesvis<sup>19</sup>.

Det Veterinære Sundhedsråd anbefaler, at når der er tale om overnattende dyr, skal slagterierne overholde de almindelige krav til hold og opstaldning af svin<sup>20</sup>. Herved bliver arealkravet 0,65 m<sup>2</sup> til slagtesvin (85 og 110 kg). For at mindske aggressiv adfærd og undgå dyreværnsmæssige betænkelige situationer anbefaler Rådet endvidere, at dyrene opstaldes i grupper af højst 15 slagtesvin<sup>21</sup>. Når dyrene opholder sig i længere tid på slagteriet, skal de have mulighed for at finde et tørt og velstrøet leje. Det er derfor slagteriernes pligt til at have tilstrækkelige mængder strøelse af passende art, så alle dyrene kan overnatte i de pågældende lokaler<sup>22</sup>.

For så vidt angår vand er det de samme forhold som almindelig opstaldning uden overnatning, der gør sig gældende: Dyrene skal have let adgang til friskt drikkevand. Derudover stilles der krav om, at dyrene senest 12 timer efter ankomst skal fodres med en tilstrækkelig mængde foder for at

opnå mæthedsfornemmelse og mindre aggressiv adfærd<sup>23 24</sup>.

Når dyr opstaldes på slagteriet i længere tid (med overnatning), skal de tilses morgen og aften af en kyndig person<sup>25 26</sup>, og der bør endvidere være mulighed for at tilkalde dyrlæge i tilfælde af problemer<sup>27</sup>.

#### Problemer

1. Grundet den ekstreme effektivisering, der er sket på de større svineslagterier de seneste år, er det mange steder nærmere reglen end undtagelsen, at grise overnatter på slagteriet. Dette gøres for at udnytte staldkapaciteten fuldt ud, og for at have dyr klar til slagtning straks ved arbejdsdagens begyndelse næste dag.

2. Selvom der er lovmæssige krav til fodring af grise, der overnatter på slagteriet, er det desværre ofte meget lidt foder, der bliver tildelt. Grundet hygiejneproblemer med slagtning af dyr, hvis mavesæk er fyldt, kræver de fleste slagterier, at dyrene leveres fastende. De dyr, der herefter skal overnatte på slagteriet, har således været uden foder i **meget** lang tid (udleveringsrum, transport, opstaldning i op til 12 timer...). Når dette sammenholdes med, at de fleste besætninger i dag fodrer ad libitum, må det forventes, at dyrene føler en høj grad af sult.

3. Ligesom ovenstående problematik om mangelfuld fodring ses det ofte, at der kun strøs nødtørftigt (eller slet ikke) i de stier, dyrene skal overnatte i. Derfor går der kun kort tid, før strøelsen er gennemblødt, og dyrene således mangler et tørt leje.

#### Løsning/Lovgivning

1. Der bør udstikke klare retningslinier for, hvornår dyr må overnatte på slagteriet i form af lovgivning. En udtalelse fra det Veterinære Sundhedsråd har ikke den store effekt, idet en sådan ikke anses for at være et juridisk gældende dokument, som veterinærkontrollen kan sanktionere efter.

2. Det Veterinære Sundhedsråd anbefaler at dyrene fodres i en sådan grad, at mæthedsfornemmelse opnås. Des-

være har de færreste slagterier retningslinier for, hvor stor en mængde foder der skal tildeles. Sådanne retningslinier bør udarbejdes!

3. I bekendtgørelse nr. 1037 står der blot at slagterierne skal »om nødvendigt have tilstrækkelige mængder strøelse af passende art til, at alle dyrene kan overnatte i de pågældende lokaler«. Desværre tolker nogle slagterier dette meget ordret – de har strøelse på lager, men bruger den ikke! Derfor ønskes mere tydelig lovgivning med retningslinier for mængde strøelse pr. dyreenhed. Det er vigtigt for kontrollen, at mængden defineres i en målbar enhed, idet for eksempel »tilstrækkeligt« ikke vil blive tolket ens.

#### Syge og udmattede dyr

Syge og tilskadekomne dyr skal slagtes uden unødigt ophold med mindre dyrlægen vurderer det forsvarligt at opstalde dyrene. Til dette formål skal slagteriet være i besiddelse af et antal sygebokse, hvor dyrene kan finde et tørt og velstrøet leje<sup>28</sup>. Syge og lettere tilskadekomne dyr må højst opstaldes i 2 timer<sup>29</sup>, dog kan udmattede dyr hvile i op til 24 timer inden slagtning.

Syge og tilskadekomne dyr, der ikke kan gå ved egen hjælp, må ikke trækkes hen til slagtestedet, men må aflives der, hvor de ligger. Det er dog tilladt at transportere dem på en vogn, hvis ikke dette medfører nogen form for unødigt lidelse<sup>30</sup>.

#### Bedøvelse

Efter opstaldning i kortere eller længere tid, føres grisene frem til bedøveanlægget. Reglerne herfor er ikke anderledes end for aflæsning af biler, dvs. dyrene skal flyttes med varsomhed<sup>31</sup>, og slagteriet skal have egnet udstyr hertil<sup>32</sup>.

#### CO<sub>2</sub> - bedøvelse

Der findes flere forskellige metoder at bedøve dyrene på. Den mest almindelige måde er bedøvelse ved hjælp af CO<sub>2</sub>. De ældre konventionelle CO<sub>2</sub> bedøvere fungerer således, at dyrene jages ind i en gondol, som derefter sænkes ned i en kælder, hvor den høje CO<sub>2</sub> koncentrationen får grisene til at miste



bevidstheden. Som i et pariserhjul vil der altid være en gondol med grise i top/tømme stilling, en i bund samt et antal gondoler midt imellem disse yderstillinger. Dyrene skal anbringes i disse gondoler, så de kan se hinanden og hurtigst muligt, inden 30 sekunder, kommer ned i gassen. De skal transportereres så hurtigt som muligt fra øverste gondol til det sted, hvor CO<sub>2</sub> koncentrationen er størst, og de skal forblive i kontakt med gassen i tilstrækkelig lang tid til at sikre, at de forbliver bevidstløse, indtil de er blevet aflivet<sup>33</sup>.

#### Problemer

1. Ved bedøvelse med kuldioxid skal koncentrationen være 70 volumenprocent, og udstyret skal være forsynet med lyd- og lyssignal, hvis koncentrationen falder under dette<sup>34</sup>. Da kuldioxid er tungere end luft, vil den ønskede koncentration kun kunne holdes i bunden af bedøvelsesanlægget. De dyr, der befinder sig i midterpositions-gondolerne, vil derfor opleve en fase med uro og excitation. På grund af den lave CO<sub>2</sub> koncentration i midterstilling vil denne fase være af længere varighed, end hvis de blev sænket direkte ned i den højeste CO<sub>2</sub> koncentration.

2. Det største problem med de konventionelle bedøvelsesanlæg er dog, at dyrene skal ledes enkeltvis ind i gondolerne (2 grise pr. gondol). For at kunne styre dette, betinger det, at grisene drives ind via en smal løbegang. Idet grise har en udtalt modvilje mod fremdrivning gennem snævre tunnel-systemer, må der anvendes betragtelige fysiske hjælpemidler (herunder elektriske drivstave) for at drive dyrene fremad<sup>35</sup>. Denne hårdhændede behandling forstærkes ved at inddrivningen i gondoler skal gå meget hurtigt for at minimere »huller« på slagtekæden.

#### Løsning

1. Ved gruppevis bedøvelse af dyrene sænkes et kammer med max. 15 grise direkte ned i den højeste CO<sub>2</sub> koncentration, hvorved excitationsfasen afkortes.

2. Denne gruppevis bedøvelse udnytter tillige dyrenes naturlige adfærdsmønster i en sådan grad, at fremdrivning kan foregå ved minimal anvendelse af fysiske hjælpemidler<sup>36</sup>. Gamle og udtjente CO<sub>2</sub> bedøvelsesanlæg bør derfor udskiftes med anlæg til gruppevis bedøvelse, således at løbegangene helt forsvinder fra slagterierne.

#### El-bedøvelse

El bedøvelse fungerer ved at udløse et epileptisk anfald. For at bedøve dyrene ved hjælp af strøm, kræves det dog, at spændingen er tilstrækkelig høj, da der i modsat tilfælde opnås paralyse, men **ingen** anæstetisk effekt. Det er ligeledes vigtigt, at elektroderne placeres korrekt, idet der ellers opnås ufuldstændig bedøvelse og smertefulde elektriske chok. Personer, der foretager denne bedøvelse, skal derfor være særligt uddannet hertil<sup>37</sup>. Ifølge lovgivningen skal strømmen ledes igennem hjernen, der skal være god kontakt, og minimum strømstyrke skal sikres. Apparatet skal være tilsluttet en anordning, der måler impedansen, og sætter apparatet ud af funktion, hvis der ikke opnås den krævede minimums strømstyrke, giver lyd- og lyssignal i det tidsrum, strømmen går igennem dyret, og være tilsluttet en anordning, som angiver spænding og strømstyrke, og som er anbragt således, at den let kan aflæses<sup>38</sup>.

#### Problemer

1. Der kræves en høj grad af nøjagtighed af operatøren, der skal placere elektroderne på dyret. Herved bliver risikoen for, at der opstår fejl stor. Sådanne fejl tilfører dyret en betydelig grad af smerte, og må betegnes som dyreværnsmæssigt uacceptabelt.

2. I bekendtgørelsen om slagtning og aflivning af dyr står der i § 47 »for at sikre en god kontakt... skal skindet gøres vådt«. Det er en udbredt misforståelse, at dyrene skal være våde, idet strømmen da blot vil »løbe omkring hovedet«<sup>39</sup>. Det kan til gengæld være en udmærket idé at sørge for våde **elektroder**.

3. For at bedøve dyrene med strøm kræves, at de præsenteres enkeltvis i en sådan stilling, at apparaturet kan anvendes og betjenes let og præcist i det fornødne tidsrum<sup>40</sup>. Dette kan praktisk taget kun lade sig gøre ved, at dyrene jages ind i en traditionel løbegang med de deraf førortalte dyreværnsmæssige problemer.

#### Løsning

1. + 3. Der bør lovgives bedre omkring bedøvelse med strøm, således at dette kun bliver tilladt i ganske særlige enkelttyrssituationer.

2. Bekendtgørelse nr. 1037 er fra 1994. Den trænger til revidering!

#### Bedøvelse med bolt pistol

På de fleste svineslagterier bliver bolt-pistolen kun brugt til bedøvelse af syge/tilskadekomne dyr. Også her gælder det, at personalet, der betjener pistolen, skal være grundigt oplært i dens præcise teknik.

#### Problemer

Manglende erfaring og oplæring af personalet kan resultere i »fejlskudte« dyr. Som følge heraf, opstår der dyreværnsmæssige kritisable situationer, hvor dyrene ikke bedøves omgående.

#### Løsning/Lovgivning

På svineslagterier er bolt-pistolen et godt redskab til hurtig bedøvelse af syge og tilskadekomne dyr, forudsat at den anvendes korrekt. Det er slagteriets ansvar at sørge for den fornødne oplæring af staldpersonalet<sup>41</sup>, og embedsdyrlægens ansvar at kontrollere dette<sup>42</sup>.

#### Konklusion

Lovgivningen for behandling af dyr på slagterier er i mange tilfælde mangelfuld og forældet. Således passer lovgivningen ikke længere til den virkelighed og de problemer, som embedsdyrlæger på slagterier oplever nu om stunder.

Det Veterinære Sundhedsråd har udstukket mange gode retningslinier og diverse anbefalinger for hensigtsmæssig behandling af slagtedy. Desværre har disse ikke den store effekt, idet anbefalinger ikke anses for juridisk



gældende dokumenter, som veterinærkontrollen kan sanktionere efter. Det ville løse mange dyreværns-mæssige problemer på slagterierne, hvis anbefalinger fra Det Veterinære Sundhedsråd blev implementeret i gældende lovgivning.

*Pauline Gauhl er dyrlæge og medlem af Den Danske Dyrlægefor- enings DVO-udvalg.*

#### Noter:

- <sup>1</sup> Bekendtgørelse nr. 1037 af 14 december 1994 om slagtning og aflivning af dyr, kapitel 5, § 17
- <sup>2</sup> Rådets direktiv 937119 EF af 22 december 1993 om beskyttelse af dyr på slagte- eller aflivningstidspunktet, kapitel II, Artikel 4
- <sup>3</sup> Bekendtgørelse nr. 1037 af 14 december 1994 om slagtning og aflivning af dyr, kapitel 6, § 23
- <sup>4</sup> Bekendtgørelse nr. 1037 af 14 december 1994 om slagtning og aflivning af dyr, kapitel 6, § 31
- <sup>5</sup> Det Vet. Sundhedsråds udtalelse af 24 juni 2004 om opstaldning af svin på slagterier)
- <sup>6</sup> Bekendtgørelse nr. 1037 af 14 december 1994 om slagtning og aflivning af dyr, kapitel 6, § 24
- <sup>7</sup> Bekendtgørelse nr. 1037 af 14 december 1994 om slagtning og aflivning af dyr, kapitel 6, § 26
- <sup>8</sup> Forordning 854, bilag 1, afsnit 1, kapitel 2, litra b
- <sup>9</sup> Forordning 854, bilag 1, afsnit 1, kapitel 2, litra b
- <sup>10</sup> Forordning 854, bilag 1, afsnit 1, kapitel 2, litra b
- <sup>11</sup> Forordning 854, bilag 1, afsnit 1, kapitel 2, litra b
- <sup>12</sup> Bekendtgørelse nr. 1037 af 14 december 1994 om slagtning og aflivning af dyr, kapitel 2, § 10
- <sup>13</sup> Det Vet. Sundhedsråds udtalelse af 24 juni 2004 om opstaldning af svin på slagterier
- <sup>14</sup> Bekendtgørelse nr. 1037 af 14 december 1994 om slagtning og aflivning af dyr, kapitel 6, § 24
- <sup>15</sup> Bekendtgørelse nr. 1037 af 14 december 1994 om slagtning og aflivning af dyr, kapitel 6, § 29

- <sup>16</sup> Bekendtgørelse nr. 1037 af 14 december 1994 om slagtning og aflivning af dyr, kapitel 6, § 28
- <sup>17</sup> Bekendtgørelse nr. 1037 af 14 december 1994 om slagtning og aflivning af dyr, kapitel 6, § 31
- <sup>18</sup> Det Vet. Sundhedsråds udtalelse af 24 juni 2004 om opstaldning af svin på slagterier
- <sup>19</sup> Det Vet. Sundhedsråds udtalelse af 24 juni 2004 om opstaldning af svin på slagterier
- <sup>20</sup> Det Vet. Sundhedsråds udtalelse af 24 juni 2004 om opstaldning af svin på slagterier
- <sup>21</sup> Det Vet. Sundhedsråds udtalelse af 24 juni 2004 om opstaldning af svin på slagterier
- <sup>22</sup> Det Vet. Sundhedsråds udtalelse af 24 juni 2004 om opstaldning af svin på slagterier
- <sup>23</sup> Bekendtgørelse nr. 1037 af 14 december 1994 om slagtning og aflivning af dyr, kapitel 6, § 29
- <sup>24</sup> Bekendtgørelse nr. 1037 af 14 december 1994 om slagtning og aflivning af dyr, kapitel 6, § 31
- <sup>25</sup> Det Vet. Sundhedsråds udtalelse af 24 juni 2004 om opstaldning af svin på slagterier
- <sup>26</sup> Bekendtgørelse nr. 1037 af 14 december 1994 om slagtning og aflivning af dyr, kapitel 5, § 21
- <sup>27</sup> Bekendtgørelse nr. 1037 af 14 december 1994 om slagtning og aflivning af dyr, kapitel 3, § 10
- <sup>28</sup> Det Vet. Sundhedsråds udtalelse af 24 juni 2004 om opstaldning af svin på slagterier
- <sup>29</sup> Det Vet. Sundhedsråds udtalelse af 24 juni 2004 om opstaldning af svin på slagterier
- <sup>30</sup> Bekendtgørelse nr. 1037 af 14 december 1994 om slagtning og aflivning af dyr, kapitel 5, § 22
- <sup>31</sup> Bekendtgørelse nr. 1037 af 14 december 1994 om slagtning og aflivning af dyr, kapitel 5, § 22
- <sup>32</sup> Bekendtgørelse nr. 1037 af 14 december 1994 om slagtning og aflivning af dyr, kapitel 6, § 25
- <sup>33</sup> Bekendtgørelse nr. 1037 af 14 december 1994 om slagtning og aflivning af dyr, kapitel 5, § 17
- <sup>34</sup> Bekendtgørelse nr. 1037 af 14 december 1994 om slagtning og aflivning af dyr, kapitel 9, § 49

- <sup>35</sup> Bekendtgørelse nr. 1037 af 14 december 1994 om slagtning og aflivning af dyr, kapitel 9, § 49
- <sup>36</sup> Det Vet. Sundhedsråds udtalelse af 24 juni 2004 om opstaldning af svin på slagterier
- <sup>37</sup> Det Vet. Sundhedsråds udtalelse af 24 juni 2004 om opstaldning af svin på slagterier
- <sup>38</sup> Bekendtgørelse nr. 1037 af 14 december 1994 om slagtning og aflivning af dyr, kapitel 3, § 10
- <sup>39</sup> Bekendtgørelse nr. 1037 af 14 december 1994 om slagtning og aflivning af dyr, kapitel 9, § 47
- <sup>40</sup> Meddelelse fra Slagteriernes Forskningsinstitut i forbindelse med kursus
- <sup>41</sup> Bekendtgørelse nr. 1037 af 14 december 1994 om slagtning og aflivning af dyr, kapitel 8, § 39
- <sup>42</sup> Bekendtgørelse nr. 1037 af 14 december 1994 om slagtning og aflivning af dyr, kapitel 3, § 10
- <sup>43</sup> Bekendtgørelse nr. 1037 af 14 december 1994 om slagtning og aflivning af dyr, kapitel 3, § 10